

Δ.Ν. ΜΑΡΩΝΙΤΗΣ

Από τον Όμηρο ως τον Καβάφη και τον Χειμωνά

Οι προκείμενες επανεκδόσεις και συναυθροίσεις, αλλά και ο διαβλεπόμενος σχεδιασμός της σειράς «Γραφή και ανάγνωση» (Εκδόσεις Πατάκη), που εγκαινιάστηκε ήδη με τέσσερα βιβλία -για τον Σολωμό, τον Καβάφη, τον Σεφέρη, τον Ελύτη- συν ακόμα ένα, άλλης όμως εκδοτικής ταυτότητας, για τον Χειμωνά (Εκδόσεις Κέδρος), δείχνουν νομίζω δύο πράγματα ως προς τις προοπτικές

ΤΟΥ ΑΛΕΞΗ ΖΗΡΑ

του συγγραφέα τους, του Δ.Ν. Μαρωνίτη. Περισσότερο από το εμφανές, δηλαδή του απολογισμού μιας μακρόχρονης αναγνωστικής θητείας που άρχισε στα δυσκίνητα αλλά και γόνιμα χρόνια της δικτατορίας των συνταγματαρχών, νομίζω ότι το σύνολο τούτων των αποσπασματικών μονογραφιών μας δείχνει ότι μέσω άκρες η βασική θεματική του κριτικού έχει πια ολοκληρωθεί ή έχει σχεδόν φέρει τον κύκλο της. Τα έργα με τα οποία συναναστράφηκε, με τα οποία έστρεψε όλα αυτά τα χρόνια μια προσωπική και ενίοτε πρωτότυπη από την πλευρά της οπτικής γωνιάς της συζήτηση (λχ. η συνύφανση πολιτικής και ποιητικής ηθικής στην ποίηση του πρώιμου μεταπολέμου ή, επίσης, η χρησιμοποίηση του αρχαιοελληνικού μύθου στον νεώτερο λυρισμό), και στα οποία εντέλει επιστρέφει συνεχώς, είναι διακριτά μέσα στο πεδίο της σύγχρονης ελληνικής λογοτεχνίας - ιδιαίτερα της ποίησης.

Διακριτά, με την έννοια ότι αποτελούν τα οδόσημα ή ορόσημα ενός βαθύτερου πεδίου της ρητορικής της, απ' όπου κύριο μέλημα του Μαρωνίτη είναι η αναζήτηση και κάρπωση της διανοητικής συγκίνησης, όχι των έργων συνολικά αλλά μιας συνομοταξίας ορισμένων ποιημάτων. Αυτή είναι η προσλαμβάνουσα γραμμή του, η οποία συνδέει τις γραφές που τον παρακίνησαν να γράψει, και αυτή είναι που τον συνδέει με φαινομενικά διαφορετικούς ποιητές, όπως ο Σολωμός, ο Καβάφης, ο Σεφέρης, ο Ελύτης, ο Ρίτσος - για να μείνω σε μερικούς μείζονες. Κι αυτό όσον αν φαίνεται μεταγενέστερα, ιδίως σε μερικές από τις εβδομαδιαίες επιφυλλίδες του στο *Βήμα*, πως έχει στρέψει το ενδιαφέρον του σε νεώτερα εδάφη του ποιητικού μας προσκήνιου, σε άλλες πραγμάτευσεις που δείχνουν ίσως πιο γινωμένες από τα συστατικά των τωρινών αδιεξόδων και των ονείρων μας, η σκόπευση του πιστεύω παραμένει η ίδια. Άλλωστε, η εικόνα της ελληνικής ποίησης εδώ και μισό περίπου αιώνα δεν έχει αλλάξει και πολύ, γλωσσικά και τεχνικά. Η θλίψη για το μέγα ανεκπλήρωτο, του ουρανού και της γης, του σώματος και της φαντασίας.

Προφανώς, πρώτη αρχή υπήρξε η αρχαία λογοτεχνία, τα ομηρικά έπη (εκεί, πράγματι αναδύεται η αίσθηση ενός φιλολογικού corpus), νομίζω όμως -και κλίνω προς το ότι δεν λαθεύω- πως τα πρώτα σχολία του Μαρωνίτη στον Όμηρο δεν ακολουθούν την ίδια ερμηνευτική διαδικασία με τα ύστερα. Στα πρώτα είναι παρών ο περιφροντικός φιλόλογος, στα άλλα, τα κατοπινά και κοντινά, μας συντροφεύει ο απαλλαγμένος από το βραχνά της απόλυτης επιβεβαίωσης αναγνώστης, αυτός που έχει αφήσει στην όκη το υποδεκάμετρο και τα πανευρωπαϊκά στερεότυπα. Η «στροφή» του Μαρωνίτη, όσο νομιμοποιούμαστε να την ονομάσουμε έτσι, μοιάζει περίπου με αυτήν του

Χωρίς τίτλο

φυγάδα Έρικ Άουερμπαχ, που βρέθηκε αναγκασμένος να παραμείνει αρκετά στην Κωνσταντινούπολη, λόγω του 2ου Παγκόσμιου Πολέμου και της εστειρωμένης απόδρασης του από τη ναζιστική Γερμανία. Ελεύθερος, αλλά χωρίς τα βιβλία αναφοράς που θα ήθελε παρά στο τραπέζι του. Την ευρηματικότητα των αναγνώων του Άουερμπαχ σε θέματα της λογοτεχνικής ιστορίας και της ιστορίας των πολιτισμών (ανάμεσά τους η υφολογική σύγκριση ανάμεσα στην *Παλαιά Διαθήκη* και στην ομηρική *Οδύσσεια*), ευρηματικότητα που οφείλεται στην εκ των πραγμάτων αποδεδειγμένη από την εργαστηριακή ανάγνωση, μου θύμισαν κάμποσες φορές οι ερμηνευτικές δοκιμές του Μαρωνίτη στην αρχαία γραμματεία. Με τούτο δεν θέλω να κάνω βεβιασμένες συγκρίσεις, αλλά απλώς να πω ότι η σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία έγινε γι' αυτόν, κατά συνείδηση ή κατά πως τα έφερε η ζωή, ένα ιδιότυπο πεδίο άσκησης της αναγνωστικής του εμπειρίας, ίσως μια «αποκλεισμένη Κωνσταντινούπολη» τον καιρό της κούντας, ένα φίλτρο που άλλαξε εντέλει την ερμηνευτική τακτική του ακόμα και στα της *Ιλιάδας* και της *Οδύσσειας*! Δεν λέω ότι αδιαφόρησε για τις «νεόκοτες» κειμενικές και διακειμενικές θεωρίες, αλλά το βέβαιο είναι ότι δεν τον προσέλκυαν οι συμβα-

τικές δουλειές και οι προκαθορισμοί τους. Ο τύπος της ανοικτής κριτικής που συνάδει με την εκφραστική τόλη, πιστεύω ότι στην περίπτωση του έχει σχέση με την έντονη πολιτική του εμπλοκή μετά το '60 και ιδίως μετά το '67. Τότε είχε μια βιωματική συνάφεια με ποιητές και διανουμένους της γενιάς του, από τη Θεσσαλονίκη και την Αθήνα, τον Αναγνωστάκη, τον Σινόπουλο, τον Αργυρίου, τον Κοτζιά, τον Πατρίκιο και άλλους, αναθερμαίνοντας και τα δικά του λυρικά νεανικά κοιτάσματα, που για λίγο φάνηκαν στα *Νέα Ελληνικά* των Ηρακλή και Ρένου Αποστολίδη.

Και καλά λοιπόν τα ομηρικά, αλλά τα άλλα, τα πιο διασκορπισμένα, της νέας ελληνικής λογοτεχνίας; Υποθέτω, γι' αυτά δημιουργήθηκε η «Γραφή και ανάγνωση», για να συναντηθούν ως ποιητές οι στεγασμένοι και οι άστεγοι ως τώρα λάρνες. Για την ώρα λοιπόν υπάρχουν τέσσερις συν μία αθροίσεις μελετών. Οι πρώτες τέσσερις έγιναν από τα κατά καιρούς μελέτηματα που έγραψε για τον *Διονύσιο Σολωμό*, τον *Κ. Π. Καβάφη*, τον *Γιώργο Σεφέρη* και τον *Οδυσέα Ελύτη*. Νομίζω όμως πως για την ώρα πρέπει να σταθούμε ιδιαίτερα στη δεύτερη άθροιση, στο τομίδιο για τον Καβάφη, όπως και σ' αυτήν για τον Γιώργο Χειμωνά. Στο πρώτο, ένα είδος μονογραφίας που όμως δια-

τρέχεται από την πολυετή προσωπική δοκιμασία του στοχαστή, φαίνεται ιδιαίτερα η σημαντική συμβολή του Μαρωνίτη ως προς τη διερεύνηση της ποιητικής αρχαιογνωσίας του αλεξανδρινού. Το κατά πως δηλαδή ο Καβάφης διάβασε, προσέλαβε κι έπειτα ενσωμάτωσε την αρχαία και την ελληνιστική ποίηση στην δική του ποιητική φωνή και αντίληψη, για την ανθρώπινη και την ιστορική μοίρα. Και τούτο με δεδομένο βέβαια ότι αυτές οι παραδόσεις αποτέλεσαν τις διαπλαστικές αφορμές για να πάρει η δημιουργική του φαντασία το περίφημο σχήμα του αφηγηματικού διδακτισμού και του αισθητισμού, στην κατά την κοινή παραδοχή της κριτικής ωριμότερη περίοδο του έργου του. Όταν δηλαδή άλλαξε στην κυριολεξία η σκηνοθετική και η κοσμοθεωρητική του αντίληψη με την τακτική της ειρωνικής δημιουργίας έντεχνων αποστάσεων ανάμεσα στο είμαι και στο είναι. Ανάμεσα στο εγώ και στην περσόνα ή τις περσόνας του. Κάτι που προκάλεσε την έκρηξη μιας βραδυφλεγούς θρυαλλίδας στο πεδίο του ελληνικού μεσοπολεμικού ποιητικού συμβολισμού, με συνέπειες οι οποίες φάνηκαν αρκετά αργότερα, στα έργα της πρώτης μεταπολεμικής γενιάς. Και, πράγματι, η σκηνοθετική και σκηνογραφική τεχνική του Καβάφη, εφαρμοσμένη τόσο στα ιστορικά-φιλοσοφικά όσο και στα ερωτικά του ποιήματα, προέβαλε με σαφήνεια ένα από τα αιτήματα της μοντερνιστικής αισθητικής. Εδώ, στην δημιουργία της έντεχνης απόστασης απόστασης μεταξύ 'ου είμαι και του είναι, άγνωστη εν πολλοίς στους περισσότερους ποιητές του πρώιμου μεσοπ' λέμου, εντοπίζεται κυρίως το κρίσιμο σημείο αμφοβήσεως του παλαιολυρικού συμβολισμού.

Την ίδια προσοχή μας όμως χρειάζεται και η εμπλουτισμένη επανέκδοσή της μονογραφίας του Μαρωνίτη για την *Πεζογραφία του Γιώργου Χειμωνά*, μια μελέτη του έργου και μια σπουδή του δημιουργού καθώς ενσωματώνεται στο έργο, με τη φωνή, τον τόνο και τη σκηνοθεσία που επιβάλλει σ' αυτό και στην ανάγνωση του. Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι εξαρχής τα λιγούλεδα υφιστάμενα που δημοσίευσε ο Χειμωνάς, από τον νεανικό και αρετικό για τα μέτρα της εποχής *Πεισίστρατο* ως τον ύμνο *Εχθρό του ποιητή*, του έδωσαν μια θέση ανάδελφου στο πεδίο της μεταπολεμικής λογοτεχνίας: σποραδικά διεκρινίσαιμ οι πηγές του και ακόμα πιο ακαθόριστοι οι επιδράσεις που άσκησε, μάλλον και ευλόγως σε ποιητές νεώτερούς του παρά σε πεζογράφους. Αυτή η αδιόρατη στην ουσία διαφορά μεταξύ πρόζας που αναπτύσσεται ως ρυθμός της ανθρώπινης ανάσας και ποίησης που αναπτύσσεται ως αφήγησις χωρίς ωστόσο τις αναλογίες συντακτικές δεσμεύσεις, ερευνείται από τον Μαρωνίτη σ' αυτό το βιβλίο, σε μια σειρά διαδοχικών σπουδών τριών ντιως, ουσιαστικά όλες οι κατά καιρούς ομιλούμενες στον Χειμωνά, αν τις προσέξουμε δομικά, μοιάζουν να αποτελούν παραλλαγές της μιας και μόνης του σκόπευσης, γιατί κι αυτός, όπως άλλωστε και ο Χειμωνάς στα γραπτά του, επιστρέφει κυκλικά στα ίδια ερμηνευτικά μοτίβα που ορίζουν και την προσωπική σχέση του αναγνώστη: στα διπλά λόγους και ζωή, ακρόαση και γραφή.

Ο Αλέξης Ζήρας είναι κριτικός λογοτεχνίας